

Заярна Н. М.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Гринкевич Р. І.,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Хмиз А. І.,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ АНАЛІЗУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття “капітал”. Представлено результати систематизації поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених на визначення поняття “капітал”. Особливу увагу приділено характеристиці капіталу як основного чинника виробництва. Окреслено основні завдання управління капіталом підприємства. Обумовлено необхідність застосування інноваційних підходів до управління капіталом підприємства, а саме: його формування, оптимізація структури, розподілу з метою зміцнення і стабілізації фінансового стану підприємства та зниження фінансового ризику. В контексті інноваційних напрямів управління капіталом підприємства розглянуто концептуальну модель, в якій поєднуються два підходи: системний із комплексним. Особливістю концептуальної моделі є застосування принципів системного аналізу, внаслідок чого механізм даної концепції дозволяє підвищити ефективність використання капіталу, коли об’єкт, що вивчається, розглядається як складна система, що постійно змінюється і перебуває під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.*

Ключові слова: капітал, управління капіталом, інноваційні підходи, концептуальна модель.

Zaiarna N. M.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Grynkevych R. I.,

Master’s degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Khmyz A. I.,

Master’s degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PECULIARITIES AND ADVANTAGES OF CONCEPTUAL MODEL OF ANALYSIS OF ENTERPRISE’S CAPITAL

***Abstract.** Theoretical approaches to the definition of the term “capital” are considered in this article. The results of systematizing of the views of foreign and Ukrainian scientists on the definition of “capital” are studied. Particular attention is paid to the characteristics of capital as the main factor of production. The basic objectives of capital management of the enterprise are shaped. The need for innovative approaches to capital management of an enterprise is substantiated. Special attention is paid to the formation of the enterprise’s capital, optimization of its structure, distribution in order to strengthen and stabilize the financial condition of the company and reduce the financial risk. In the context of innovative approaches to capital management, the conceptual model which combines systematic and complex approaches is examined. The application of the principles of system analysis is the peculiarity of the proposed conceptual model. It gives an opportunity to increase the effectiveness of the capital usage when the object which is under research is viewed as a complicated constantly changing system which is influenced by factors of external and internal environment.*

Keywords: capital, capital management, innovative approaches, conceptual model.

Постановка проблеми. Капітал – це економічна категорія, яка відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Капітал підприємства, його структура є базовою основою для прогнозування майбутніх тенденцій та пріоритетних напрямів розвитку господарської діяльності.

Сучасне економічне середовище формує нові вимоги до управління бізнесом загалом та розробки стратегії підвищення ефективності використання капіталу підприємства зокрема, що обумовлюється не тільки фінансовою кризою, загостренням конкуренції, зміною попиту, але й необхідністю гнучко реагувати на зміни ринкової ситуації, яка не завжди сприяє процвітанню господарюючих суб'єктів. Зміцнення фінансового стану підприємства досягається вирішенням комплексу завдань, серед яких важливе місце належить ефективному управлінню капіталом шляхом пошуку нових підходів до управління розвитком капіталу, пріоритетним напрямом якого є інноваційний.

Незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в теорії й практиці щодо вирішення проблем забезпечення ефективності капіталу підприємства, виникає необхідність більш глибокого дослідження щодо пошуку інноваційних підходів управління капіталом підприємства як основним фактором виробництва. Адже саме капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які забезпечують дохід; є головним джерелом формування добробуту його власників, головним виміром ринкової вартості підприємства; важливим барометром рівня ефективності господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із цього приводу все більше друкується науково-практичних статей, схрещуються різні точки зору на наукових конференціях. Питання оцінки вартості підприємства загалом і капіталу зокрема, практичне застосування теоретичних методів оцінювання ефективності діяльності досліджували багато як українських, так і зарубіжних науковців: І. О. Бланк, С. Ф. Брігхем, Д. М. Вахович, А. Глен, П. А. Гохан, А. Г. Грязнова, А. А. Гусев, А. Дамодаран, Г. Г. Кірейцев, В. В. Ковальов, Є. Б. Колбачев, Т. Коллер, Т. Коупленд, А. Т. Момот, Д. Муррін, А. М. Поддєрьогін, А. М. Рассказова, В. П. Савчук, М. Г. Синявський, Г. І. Сичова, І. Й. Яремко, М. О. Федотова, Д. К. Ван Хорн, Н. А. Хрущ та інші.

Разом з тим, не зменшуючи значення здійснених досліджень у заданих напрямках, варто відзначити, що чимало питань із удосконалення напрямів управління капіталом підприємства з застосуванням інноваційних підходів і досі залишаються висвітлені частково і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення.

Постановка завдання. Відтак, об'єктивно обґрунтованою вбачається необхідність систематиза-

ції поглядів вчених-економістів на поняття “капітал” з метою уточнення даної економічної категорії в контексті визначення інноваційних підходів до управління капіталом підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Капітал є базою створення і розвитку підприємства й у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Будь-яка організація, що веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинна мати визначений капітал, що являє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Питання визначення суті капіталу завжди відноситься до складних, що викликає гострі дискусії в наукових колах. Дослідження капіталу та його складових є надзвичайно важливим з точки зору управління ним, адже від ефективності використання кожної складової капіталу та форм його застосування залежить, з одного боку, рівень ефективності діяльності підприємства, а з іншого, – прогноз складу та величини наявних у підприємства і підконтрольних йому в майбутньому економічних ресурсів. Саме тому перш ніж говорити про ефективність використання капіталу з'ясуємо економічну суть цієї категорії за допомогою діалектичного методу дослідження, основними принципами якого є історизм, суперечність та системно-структурний підхід.

Більшість науковців сходяться на думці, що термін “капітал” походить від латинського слова *capitalis*, що в перекладі означає головний, чим і обумовлено його використання, підкреслюючи значущість та важливість у контексті трактування понять “головне майно”, “головна сума” тощо. В табл. 1 запропоновано основні підходи науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних щодо трактування поняття “капітал”.

За результатами проведеного аналізу досліджень і публікацій, ми підтримуємо дослідників, які при визначенні економічної сутності капіталу підприємства надають перевагу такій його характеристиці, як основний чинник виробництва. У системі факторів виробництва (капітал, земля, праця) капіталу належить пріоритетна роль, адже він поєднує усі фактори в єдиний виробничий комплекс; капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід. У цьому випадку він може виступати ізольовано від виробничого фактора в формі інвестованого капіталу; капітал є головним джерелом формування добробуту його власників. Частина капіталу в поточному періоді виходить із його складу і потрапляє в особисте розпорядження власника, а частина капіталу, що накопичується, забезпечує задоволення потреб підприємства у майбутньому шляхом забезпечення його розвитку; капітал підприємства є головним виміром його ринкової вартості. Такою якістю характеризується насамперед власний капітал підприємства, що визначає обсяг його чистих активів. Поряд з цим, обсяг використовуваного власного капіталу на підприємстві ха-

рактизує одночасно і потенціал залучення їм позикових фінансових засобів, що забезпечують одержання додаткового прибутку. У сукупності з іншими факторами формує базу оцінки ринкової вартості підприємства; динаміка капіталу підприємства є найважливішим показником рівня ефективності його господарської діяльності. Здатність власного капіталу до самозростання високими темпами характеризує високий рівень формування й ефективний розподіл прибутку підприємства, його здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. Водночас зниження обсягу власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності підприємства. Отже, капітал підприємства у сучасних дослідженнях загалом розглядається як накопичений шляхом збереження запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі ґрунтується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

кризовий стан. Прискорити процес виходу з кризи можна за допомогою управління капіталом, що відповідає сучасним умовам, спирається на досягнення науки та враховує практику, тобто шляхом запровадження інноваційних підходів. Управління капіталом – це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із оптимальним його формуванням з різноманітних джерел, а також забезпеченням ефективного його використання у різних видах господарської діяльності підприємства. Простіше кажучи, управління капіталом – це вплив суб'єкта ринку (тобто підприємства) на об'єкт управління (тобто капітал) з метою ефективного та оптимального використання цього об'єкта для ведення господарської діяльності суб'єкта. Управління капіталом підприємства скероване на вирішення таких основних завдань, як:

- формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства;
- оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання;

Таблиця 1

Систематизація поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених на визначення поняття “капітал”

Науковці	Тлумачення
<i>Зарубіжні вчені</i>	
П. Самуельсон	Трактує капітал як капітальні блага, що виробляються самою економічною системою для того, щоб використати їх як чинник виробництва для подальшого виготовлення споживчих та інших товарів і послуг [7, с. 250].
Дж. М. Розенберг	Пояснює капітал як частку участі в активах під час інвестування тільки власників простих та привілейованих акцій, тобто власників підприємства [5, с. 62].
К. Р. Макконелл і С. Л. Брю	Ототожнюють капітал з інвестиційними ресурсами і вважають, що до нього відносяться всі виробничі засоби виробництва, тобто всі види інструментів, що використовуються у виробництві товарів і послуг та доставці їх до кінцевого споживача [3, с. 295].
Ю. Бригхем і Л. Гапенски	Під поняттям “капітал” розуміють всі джерела коштів, що використовуються для фінансування активів і операцій компанії [5, с. 58].
О. С. Селищев	Капітал – це продукти виробництва (непрямі блага), що використовуються для виробництва прямих благ (товарів і послуг) [8, с. 148].
Д. М. Черваньов і О. О. Карагодова	Капітал – це всі засоби виробництва, створені людьми, включаючи інструменти, промислове обладнання і інфраструктуру, а також знання, вміння і досвід, набуті людським індивідумом у процесі навчання й практичної діяльності [3, с. 360].
<i>Вітчизняні вчені</i>	
С. В. Мочерний	Капітал – виробниче відношення (а не просто засоби виробництва, гроші), за якого знаряддя праці, певні матеріальні блага, мінові вартості служать знаряддям експлуатації, привласнення частини чужої неоплаченої праці [4, с. 250].
С. Ф. Покропивний	Капітал – це основна сума коштів, необхідна для початку і здійснення виробництва (діяльності) [4, с. 256].
Г. В. Савицька	Капітал – це засоби, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання для здійснення діяльності з метою отримання прибутку [6, с. 305].
І. Й. Яремко	Капітал є “...об'ємною, універсальною і багатоаспектною економічною категорією складної соціально-економічної ринкової системи” [6, с. 385].

Через недосконале управління капіталом, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, стабільність економічного розвитку підприємства підпадає під загрозу, наслідком якої зазвичай є

- дотримання умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику;

- забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з використанням капіталу, при запланованому рівні його доходності;
- дотримання постійної фінансової рівноваги підприємства у процесі його розвитку;
- впровадження достатнього рівня фінансового контролю над підприємством з боку його засновників;
- забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства;
- оптимізація обороту капіталу;
- забезпечення своєчасного реінвестування капіталу.

Сучасні умови господарювання в контексті управління капіталом підприємства висувають перед керівниками більш жорсткі вимоги до формування, оптимізації його структури, розподілу з метою зміцнення і стабілізації фінансового стану підприємства та зниження фінансового ризику. Цим обумовлена необхідність застосування інноваційних підходів до

управління капіталом підприємства шляхом реалізації вміння знаходити нові рішення, ідеї для реалізації поточних і стратегічних завдань.

З огляду на вищезазначене пропонуємо уточнену модель оцінки капіталу підприємства, якій відводиться центральне місце в процесі управління. Концептуальна модель аналізу капіталу підприємства є розширеною й доповненою і складається з шести основних компонент (рис. 1).

Особливістю методичного напрямку концептуальної моделі є можливість проводити комплексну оцінку, моделювання й аналіз капіталу підприємства, при цьому враховуючи альтернативні варіанти його розвитку. Представлена модель ґрунтується на принципах системного аналізу, внаслідок чого механізм даної концепції дозволяє підвищити ефективність використання капіталу і, коли об'єкт, що вивчається, розглядається як складна система, що постійно змінюється і перебуває під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Рис. 1. Концептуальна модель аналізу капіталу підприємства

Разом з тим, у запропонованій моделі системний підхід поєднується з комплексним. Комплексність дослідження припускає: результати діяльності об'єкта аналізу виступають як сукупність усіх сторін цієї діяльності й чинників, які впливають на них. Важливо, що в моделі враховується синергетичний ефект, який виникає при узагальненні матеріалів.

Загалом аналіз капіталу є надзвичайно важливим для обґрунтованого ухвалення рішень на рівні фінансового управління підприємством. У концептуальній моделі доведено, що вирішення на першій погляд внутрішніх завдань щодо управління капіталом безпосередньо впливає на обґрунтування стратегії розвитку підприємства, вибір напрямку використання і вкладення капіталу, прогнозування доходів, виявлення резервів підвищення ефективності тощо. Слід зазначити, що в об'єктивних результатах аналізу капіталу підприємства зацікавлене не лише його безпосереднє керівництво, а і зовнішні партнери по бізнесу при ухваленні фінансових рішень, що стосуються форм взаємодії з підприємством.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Ефективність підприємницької діяльності залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Управління капіталом суб'єктів господарювання тісно пов'язане з прийняттям управлінських рішень, оскільки його величина та динаміка є важливими критеріями для встановлення їх оптимальності. Капітал завжди є необхідним атрибутом діяльності – від моменту створення підприємства до його ліквідації або реорганізації. Своєю чергою, управління капіталом передбачає вплив на його обсяг і структуру, а також джерела формування з метою підвищення ефективності його використання. Налагоджений механізм управління капіталом передбачає: чітку постановку цілей і завдань управління капіталом, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді; вдосконалення методики визначення й аналізу ефективності використання всіх видів капіталу; розроблення напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їх аналізу і впровадження; розроблення методики оперативного управління високоліквідними обіговими активами; розроблення загальної стратегії управління капіталом; використання у процесі управління економічних методів і моделей, зокрема під час аналізу і планування; орієнтацію на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом.

Отже, не викликає сумніву актуалізація проблеми, яка потребує подальшого вирішення, вдосконалення системи управління капіталом підприємства шляхом запровадження інноваційних підходів, оскільки створення та розвиток необхідної фінансової ресурсної бази є важливою умовою сталого економічного зростання підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринько Т. В. Управління адаптивним інноваційним розвитком промислових підприємств: економічне обґрунтування та концептуальні засади : моногр. / Т. В. Гринько. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2011. – 352 с.
2. Заярна Н. М. Основні напрями інноваційного розвитку торгівлі / Н. М. Заярна, А. Ю. Марчук, М. Ю. Нечесанов // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 155-156.
3. Макконел К. Р. Экономика: принципы, проблемы и политика : в 2 т. / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – Т. 1. – 399 с.
4. Покропивний С. Ф. Экономика підприємства : підручник / С. Ф. Покропивний ; [наук. ред. С. Ф. Покропивного]. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
5. Розенберг Дж. Инвестиции. Терминологический словарь / Розенберг Дж. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 69 с.
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. / Г. В. Савицька. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2005. – 662 с.
7. Самуэльсон П. Экономика : в 2 т. / П. Самуэльсон. – К. : Алгон, Машиностроение, 1994. – Т. 1. – 333 с.
8. Селищев А. С. Микроэкономика : учебник для вузов / А. С. Селищев. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.

REFERENCES

1. Gry`n'ko, T. V. (2011), *Upravlinnya adaptivnym innovacijnym rozvytkom promyslovyx pidpryemstv: ekonomichne obgruntuvannya ta konceptualni zasady*, KNEU, Kyiv.
2. Zaiarna N. (2015), *Osnovni napriamy innovatsijnoho rozvytku torhivli, tezy dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktyčnoi onferentsii, Mizhnarodna naukovo-praktyčna konferentsiya*, Vydavnytstvo L'vivs'koi politekhniki, Lviv.
3. Makkonel, K. R. and Briu, L. (1992), *Ekonomyka*, 2nd ed, Naukova dumka, Moskva.
4. Pokropyvnyj, S. F. (2003), *Ekonomika pidpryemstva*, Naukova dumka, Kyiv.
5. Rozenberh, Dzh. (1997), *Ynvestytsyy, Terminologicheskij slovar'*, Moskva.
6. Savyts'ka, H. V. (2005), *Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidpryemstva*, 2nd ed, Znannia, Kyiv.
7. Samuel'son, P. (1994), *Ekonomyka*, 2nd ed, Naukova dumka, Kyiv.
8. Selyshev, A. S. (2002), *Mykroekonomyka*, Naukova dumka, Pyter.